

VI. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ (1ος αι. π.Χ. – 3ος αι. μ.Χ.)

1.1. Η εποχή του Αυγούστου (27 π.Χ. – 14μ.Χ.) σελ. 208-211

Η ισχυροποίηση της κεντρικής εξουσίας.

Εισαγωγικά στοιχεία

- Ναυμαχία στο Άκτιο (31 π.Χ.) → τέλος των εμφυλίων πολέμων ·
 - ανάγκη επικράτησης της ειρήνης και της τάξης στη ρωμαϊκή οικουμένη, μετά την κούραση από τις εμφύλιες διαμάχες ·
 - η ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας μπορούσε να ικανοποιήσει την ανάγκη αυτή ·
- Οκταβιανός → οργάνωση της πολιτείας σε νέες βάσεις με διορατικότητα και οξύνοια (ανάλογα με τα μηνύματα των καιρών), δηλ. θέσπιση συγκεντρωτικού συστήματος διακυβέρνησης χωρίς να θιγούν τα δημοκρατικά αισθήματα των Ρωμαίων.

Ενέργειες του Οκταβιανού:

i. απέρριψε το αξίωμα του δικτάτορα ·

ii. αποδέχτηκε από τη σύγκλητο και το λαό όλα τα άλλα αξιώματα και τις εξουσίες που αυτά συνεπάγονταν (π.χ. ύπατος, ανθύπατος, δήμαρχος, ιμπεράτορας, πρώτος πολίτης (princeps), μέγας αρχιερέας (pontifex maximus) κ.λπ.) · iii. θέσπισε το συμβούλιο του αυτοκράτορα (συμβουλευτικό σώμα κατά την άσκηση της εξουσίας) · iv. ακολούθησε συμβιβαστική τακτική (χωρίς αυταρχισμό) στην κατανομή της εξουσίας.

Διοικητικά μέτρα του Οκταβιανού:

1. υψηλή εποπτεία της διοίκησης του κράτους, της εξωτερικής πολιτικής και των στρατιωτικών ζητημάτων από τον ίδιο ·

2. ανάθεση της διαχείρισης των επιμέρους θεμάτων σε άνδρες από τους στρατιωτικούς και τους ιππείς βάσει τριών αυστηρών προϋποθέσεων: α) ηθικής ακεραιότητας, β) εκπλήρωσης στρατιωτικής υπηρεσίας και γ) μεγάλης περιουσίας ·

3. διορισμός των διοικητών των επαρχιών από κοινού με τη σύγκλητο (οι στρατιωτικοί διοικητές των παραμεθορίων και των προβληματικών επαρχιών διορίζονταν από τον ίδιο, ενώ οι ανθύπατοι των υπολοίπων από τη σύγκλητο) ·

4. δημιουργία αυτοκρατορικής υπαλληλίας, δηλ. ολόκληρης τάξης διοικητικών αξιωματούχων – υπαλλήλων για την άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας ·

5. αναγέννηση της γεωργίας με σειρά μέτρων και προσπάθεια επαναφοράς των παλαιών αυστηρών ηθών ·

6. εξωραϊσμός της Ρώμης, κατασκευή λαμπρών οικοδομημάτων.

Συμπέρασμα: Συγκέντρωση όλων σχεδόν των εξουσιών στο πρόσωπο ενός ανθρώπου (του Οκταβιανού), σε αντιστοιχία με τους παλαιούς βασιλείς · ανακήρυξή του από τη σύγκλητο σε Αύγουστο (= σεβαστό) και αναγνώριση θεϊκών ιδιοτήτων · άρα → κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος χωρίς την παραμικρή αντίδραση.

Το πολίτευμα και οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις.

Καθιέρωση μοναρχικού πολιτεύματος από τη βαθμιαία συγκέντρωση όλων των εξουσιών στο πρόσωπο του Οκταβιανού Αυγούστου: ηγεμονία (principatus) από το αξίωμα του πρώτου πολίτη (princeps).

Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις και ο ρόλος του ρωμαϊκού στρατού την περίοδο της αυτοκρατορίας.

Στρατός → Είχε ρόλο στηρίγματος του νέου μονάρχη (παρά το παρελθόν των εμφυλίων συγκρούσεων).

Αναλυτικότερα:

- Πρόβλεψη του Οκταβιανού Αυγούστου ότι ο αυτοκρατορικός θεσμός είχε ανάγκη από την προστασία του στρατού.
- (γι' αυτό) Κατανομή του στρατεύματος: α) το μεγαλύτερο μέρος του στα πιο επικίνδυνα σύνορα (Ευφράτης, Δούναβης, Ρήνος κ.λπ.), σε μόνιμες στρατιωτικές βάσεις και β) στη Ρώμη (έδρα της εξουσίας) η προσωπική φρουρά του πραιτώριου, δηλ. οι πραιτωριανοί ή πραιτωριανή φρουρά, εννέα στρατιωτικές μονάδες με 1000 άνδρες η καθεμία που ήταν πιστοί στον αυτοκράτορα · αυτοί αργότερα απέκτησαν μεγάλη δύναμη (ανεβοκατέβαζαν αυτοκράτορες) και έγιναν επικίνδυνοι για το κράτος.
- Αριθμητική δύναμη του στρατού μόλις επαρκής για τη φρούρηση των αχανών συνόρων (4000 χιλιόμετρα).
- Εμπλοκή του στρατού στη διοίκηση της αυτοκρατορίας, από κοινού με τη σύγκλητο, σε διάφορες περιστάσεις κατά την περίοδο της αυτοκρατορίας, όταν οι αυτοκράτορες αποδεικνύονταν ανίκανοι.

Το πολίτευμα ηγεμονία (principatus).

_Χαρακτηριστικά:

- Δυναρχία εξουσιών ανάμεσα σε δύο πολιτειακούς παράγοντες: α) τον πρώτο πολίτη (princeps) και β) τη σύγκλητο · πηγή προστριβών μεταξύ τους η ασάφεια ως προς τις αρμοδιότητες του κάθε παράγοντα.
- Το θέμα της διαδοχής χωρίς θεσμοθέτηση · η συνήθεια → καθορισμός του διαδόχου του αυτοκράτορα, όσο ζούσε, ή ορισμός ενός συγγενούς του ως αυτοκράτορα, όταν πέθαινε · η καθαρά κληρονομική διαδοχή αντίθετη προς τη δημοκρατική παράδοση της κατάκτησης αξιωμάτων διά της λαϊκής ψήφου · απαραίτητη η επικύρωση της εκλογής του αυτοκράτορα από τη σύγκλητο.
- Συμπέρασμα: Ο θεσμός του αυτοκράτορα στη Ρώμη ήταν διαφορετικός από τον μονάρχη των ελληνιστικών βασιλείων και το βασιλιά των ανατολικών λαών.

1.2.Οι διάδοχοι του Αυγούστου (14-193 μ.Χ.) σελ. 214-216

Οι αυτοκράτορες. Το χρονικό διάστημα 14 -193 μ.Χ. κυβέρνησαν τρεις (3) δυναστείες αυτοκρατόρων, οι οποίες διαχωρίζονται βάσει α) των συγγενικών δεσμών μεταξύ των αυτοκρατόρων και β) του τόπου καταγωγής τους:

i. Ιουλιο-κλαυδιανή δυναστεία (14-68 μ.Χ.) → δεσμοί αίματος ή υιοθεσίας με τον Αύγουστο, καταγωγή από τη Ρώμη ·

ii. Δυναστεία των Φλαβίων (69-96 μ.Χ.) → Βεσπασιανός και διάδοχοί του, «αστοί» αυτοκράτορες επειδή κατάγονταν από ιταλικές πόλεις ·

iii. Δυναστεία των Αντωνίνων (97-192 μ.Χ.) → καταγωγή από τις επαρχίες («επαρχιώτες» αυτοκράτορες) και φροντίδα για την ανάπτυξή τους · το ρωμαϊκό κράτος στη μέγιστη ακμή του.

Η διοίκηση και το δίκαιο.

Διοίκηση και μορφή του κράτους. Χαρακτηριστικά:

- Διοικητικό σύστημα με όλο και μεγαλύτερο συγκεντρωτισμό ως συνέχεια του έργου του Οκταβιανού Αυγούστου ·
- ταχεία εξασθένιση των αντιπολιτευτικών τάσεων της συγκλήτου λόγω της ισχυρής διοίκησης των αυτοκρατόρων μετά τον Οκταβιανό ·
- προοδευτική κάμψη του διοικητικού ρόλου της Ρώμης έναντι των κατακτημένων περιοχών εξαιτίας α) της εισόδου στη σύγκλητο αξιωματούχων από τις επαρχίες και β) της παραχώρησης του δικαιώματος του ρωμαίου πολίτη σε κατοίκους επαρχιακών πόλεων ·
- φροντίδα των επαρχιωτών αυτοκρατόρων και του στρατού για αναβάθμιση του ρόλου των επαρχιών του κράτους, έτσι ώστε η ρωμαϊκή διοίκηση να γίνει αποδεκτή: α) ίδρυση αποικιών σε ημιβάρβαρες περιοχές και εγκατάσταση σε αυτές ρωμαίων στρατιωτών · β) εξέλιξη των αποικιών και των ρωμαϊκών στρατοπέδων σε μεγάλες πόλεις με την εγκατάσταση γηγενών που είχαν το δικαίωμα του ρωμαίου πολίτη · γ) παραχώρηση του δικαιώματος αυτού σε μεγάλους πληθυσμούς των επαρχιών μέχρι τη γενίκευσή του με το **διάταγμα του Καρακάλλα το 212 μ.Χ.** (όλοι οι ελεύθεροι αναγνωρίζονται ως Ρωμαίοι πολίτες) ·
- μεγάλη επίδραση του ρωμαϊκού πολιτισμού, εκλατινισμός των επαρχιών της Δύσης ·
- αποτελεσματική οργάνωση της αυτοκρατορίας, ισχυρό αμυντικό σύστημα, διευρυμένο οδικό δίκτυο για τη μετακίνηση του στρατού και τη μεταφορά αγαθών
→ άνεση και ευημερία σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού ·
- συγκράτηση των επικίνδυνων λαών εκτός των συνόρων και τερματισμός των πολέμων → ρωμαϊκή ειρήνη (pax romana) για μεγάλο χρονικό διάστημα και για το μεγαλύτερο μέρος του κράτους (τις επαρχίες) ·
- ευνομία για μεγάλο χρονικό διάστημα → το ρωμαϊκό δίκαιο θεωρείται ημεγαλύτερη προσφορά του ρωμαϊκού πνεύματος.

Το δίκαιο.

A) Η νομοθεσία (Δωδεκάδελτος) και η εξέλιξή της :

- αρχικά ατελής και προορισμένη μόνο για τη Ρώμη ·
- αργότερα συμπληρώθηκε και επεκτάθηκε για τις ανάγκες των κατακτημένων περιοχών ·
- επηρεάστηκε από τα ήθη και τις συνήθειες των κατακτημένων λαών και από την ελληνική φιλοσοφία ·
- αργότερα επηρεάστηκε και από τη χριστιανική ηθική.

Β) Δωδεκάδελτος - η δομή:

- αρχικά ήταν απλή · αργότερα συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε από συγκλητικά ψηφίσματα, διατάγματα πραιτώρων, αυτοκρατορικές αποφάσεις κ.λπ. ·
- σχηματίστηκε το πολύπλοκο ρωμαϊκό δίκαιο, για την ερμηνεία του οποίου ήταν απαραίτητοι οι νομοδιδάσκαλοι ·
- οι πιο γνωστοί νομοδιδάσκαλοι κατά την εποχή των Αντωνίνων (Σάλβιος Ιουλιανός, Γάιος) και τον 4ο αι. μ.Χ. .

2. Η κρίση της αυτοκρατορίας (σελ. 228-231)

2.1 η κρίση του αυτοκρατορικού θεσμού

- από τις αρχές και κατά τη διάρκεια του 3 ου αι. η αυτοκρατορία υφίσταται συνεχή φθορά. η συγκυβέρνηση αυτοκράτορα - συγκλήτου διατηρήθηκε για δύο αιώνες, η προβληματική φύση της όμως συνέβαλε στη φθορά → ο αυτοκράτορας με τη συγκέντρωση εξουσιών επέβαλε τη θέλησή του αντιπαράθεση με τη σύγκλητο που προσπαθούσε να περιορίσει την αυτοκρατορική αυταρχικότητα.
- Ανάμειξη του στρατού στην πολιτική επιβάλλοντας ηγέτες της επιλογής του → στρατιωτική αναρχία
- Διατάραξη της ασφάλειας και της τάξης που παρείχε το ρωμαϊκό κράτος στους υπηκόους του → δυσαρεστημένοι λαοί οδηγήθηκαν σε εξεγέρσεις και πολλές παραμεθόριες περιοχές ανεξαρτητοποιήθηκαν (δηλαδή ανακήρυξαν δικό τους αυτοκράτορα και αποσπάστηκαν από τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία) λόγω του κινδύνου από βαρβαρικές περιοχές
- Χαρακτηριστική περίπτωση: Βασίλειο της Παλμύρας → ιδρύθηκε σε όαση της συριακής ερήμου-την περίοδο διακυβέρνησης από τη Ζηνοβία επεκτάθηκε και ισχυροποιήθηκε

2.2 οικονομική κρίση

Τον 3^ο αι. άρχισε να εκδηλώνεται μεγάλη οικονομική κρίση που ενισχύθηκε περισσότερο από την πολιτική αστάθεια.

Αίτια:

- Εξεγέρσεις και επιδρομές που τάραζαν τις επαρχίες και σταματούσαν τη βιοτεχνία και το εμπόριο → η μόνη οικονομική διέξοδος ήταν η επιστροφή στην καλλιέργεια της γης
- Έλλειψη καλλιεργήσιμης γης. Η γη βρισκόταν στα χέρια των λίγων. Η ύπαιθρος είχε μοιραστεί σε μεγάλους γαιοκτήμονες (λατιφούντια) → ερήμωση μεγάλου μέρους της γης και κατάταξη στον στρατό για βιοποριστικούς λόγους.

2.3 κοινωνική κρίση

Η οικονομική και κοινωνική κρίση είχε τις συνέπειές της στην οικονομία. Τον 3^ο αι. οι κοινωνικές δομές αλλάζουν.

➤ Φαινόμενο προστασίας:

οι γαιοκτήμονες νοίκιαζαν ένα κομμάτι γης σε ελεύθερους καλλιεργητές και παράλληλα τους παρείχαν προστασία. Έτσι δημιουργήθηκαν σχέσεις εξάρτησης που οδήγησαν σταδιακά τους μικροκαλλιεργητές να προσκολληθούν ισόβια στις μεγάλες ιδιοκτησίες

→ δημιουργία θεσμού δουλοπαροικίας

Ο θεσμός της δουλοπαροικίας ενισχύθηκε καθώς πολλοί μικροϊδιοκτήτες αναγκάστηκαν να παραδώσουν τη γη τους στους μεγαλογαιοκτήμονες γείτονές τους. Για την προστασία των περιοχών αυτών ο μεγαλογαιοκτήμονας είχε ιδιωτικό στρατό και περιέκλειε την ιδιοκτησία του με οχυρωματικό περίβολο.

➤ Συνέπεια του φαινομένου ήταν η διαμόρφωση της τάξης των κολωνών → μια νέα κοινωνική τάξη που αποτελούνταν από ελεύθερους καλλιεργητές και απελεύθερους δηλαδή: κολωνοί = εξαρτημένοι καλλιεργητές ξένου κλήρου

➤ Δημιουργία συντεχνιών: οι κάτοικοι των πόλεων που ασχολούνταν με το εμπόριο και τη βιοτεχνία καταγράφηκαν και οργανώθηκαν σε επαγγελματικές ομάδες τις συντεχνίες.. Από τον 4ο αι. αποτέλεσαν κλειστές επαγγελματικές ομάδες και το επάγγελμα είχε ισόβιο κληρονομικό χαρακτήρα. (πχ μυλωνάς, λιμενεργάτης κα)